

نام خانوادگی: فیروزمند	نام: عطیه
رشته و گرایش: زبان و ادبیات فارسی، ادبیات کودک و نوجوان	مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
تاریخ دفاع: 1391/07/۱۲	استاد راهنما: دکتر مرتضی خسرونژاد

**بررسی تطبیقی رابطه‌ی بینامتنیت، تمرکززدایی و توانمندسازی در آثار داستانی تصویری
احمد رضا احمدی، محمدرضا شمس، آنتونی براون و موریس سنداک**

کتاب‌های داستانی تصویری رایج‌ترین گونه‌ی ویژه‌ی کودکان شمرده می‌شوند. هم‌چنین نظریه‌های بینامتنیت، تمرکززدایی و توانمندسازی هر یک به دلیل ویژگی‌های بنیان‌فکنانه‌ی خود، چونان امکان حضور صداها‌ی مستقل در متنی یگانه، درک زاویه‌دیدهای گوناگون در پی نوسان تمرکز ذهنی و جابه‌جایی حاشیه و مرکز در ساختار قدرت کودک/بزرگسال، اهمیتی ویژه در ادبیات کودک می‌یابند که در ساختار کتاب‌های داستانی تصویری نسبت به دیگر ساختارها خوش‌تر می‌نشینند. بنابراین، پژوهش پیش‌رو، در تلاشی برای شناخت ویژگی‌های هر سه نظریه، با توجه به رابطه‌ی برهم‌کنشانه‌ی آن‌ها، راه خود را به سوی ارائه‌ی الگویی تازه بازگذاشت. در این میان، پژوهش‌گر نگاه خود را در پیوند با نظریه‌ی معصومیت و تجربه‌ی پیشنهادی خسرونژاد در زمینه‌ی فلسفه‌ی ادبیات کودک، بحث لذت و نیز روش‌های بازی در ادبیات کودک، قرارداد تا در کنار به‌آزمون‌بری آن‌ها، الگوی احتمالی خود را بارورتر سازد.

این پژوهش، ترکیبی از دو رویکرد تفسیری تجربیدی و توصیفی تفسیری را برگزیده، نخست با روش تحلیل محتوای استقرایی از مقایسه‌ی تفسیری سه نظریه‌ی بینامتنیت، تمرکززدایی و توانمندسازی، ترکیب آن با مفهوم لذت و روش بازی و هم‌چنین نظریه‌ی معصومیت و تجربه، به ارائه‌ی الگوی برهم‌کنش‌های بازی‌گوشانه‌ی دگرگون‌ساز دست‌یافته، سپس بر مبنای این الگو، با روش تحلیل محتوای قیاسی (رویکرد توصیفی) به تحلیل و مقایسه‌ی کتاب‌های داستانی تصویری هدفمندانه انتخاب‌شده‌ی احمد رضا احمدی، محمدرضا شمس، موریس سنداک و آنتونی براون پرداخته‌است.

در براینده خوانش کتاب‌ها بر اساس الگوی به‌دست‌آمده، شگردهای نظری کاربردی سه نظریه‌ی بینامتنیت، تمرکززدایی و توانمندسازی، در پی برهم‌کنش‌هاشان، از یک‌دگر جدایی‌ناپذیر و درهم‌تنیده‌ی همدگر دانسته شدند. هم‌چنین، محورهای برهم‌کنش، پرداخته‌تر و نظریه‌ی معصومیت و تجربه در بُعد معصومیت نظام‌دار بارورتر شد. محورها در ۱۶ گروه دسته‌بندی شدند و جای‌گیری زیرگروه‌ها بازنگری شد: برهم‌کنش متنی (متن و فرامتن، متن و پیرامتن، متن معاصر و متن پیشین، متن و افسانه‌ها و اسطوره‌ها، متن و نظریه‌های ادبی و علمی، متن و زندگی روزمره، متن و بازی، متن‌های گوناگون نویسنده/تصویرگر)؛ برهم‌کنش زمانی (زمان روایی و زمان حقیقی، زمان عینی و زمان ذهنی، زمان معاصر و زمان گذشته، زمان

معاصر و زمان آینده، زمان آینده و زمان گذشته، سنت و مدرنیته؛ برهم‌کنش مکانی (خانه و دور از خانه)؛ برهم‌کنش متن و تصویر (ناتوالی‌وارگی در متن و تصویر، تکامل تقابل‌گرایی در متن و تصویر)؛ برهم‌کنش زبانی لحنی (بازی‌های زبانی چونان قلب و جناس، دست‌ورزبانی و نادرزبانی چونان هیپوگرام)؛ برهم‌کنش خیال و واقعیت (ممکن و ناممکن، آگاهی و ناآگاهی، درون و برون)؛ برهم‌کنش جایگاهی (حاشیه و مرکز)؛ برهم‌کنش ساختاری در واژگان و تصویرها (حفظ الگو و شکست آن، پازل‌واره‌ها و اپیزودها، ناتوالی‌وارگی ساختار و پیرنگ، رویدادهای زنجیره‌ای، چرخش موضوعی، زاویه‌های دید گوناگون، تفاوت زاویه‌دید یا راوی در متن و تصویر، صحنه‌های هم‌زمان، حضور و غیاب، رفت و برگشت)؛ برهم‌کنش شخصیت‌ها (کودک و کودک/ معصومیت و معصومیت، کودک و بزرگسال/ معصومیت و تجربه، کودک و هم‌تا/ معصومیت و معصومیت نظام‌دار، کودک و خویشتن، بزرگسال و بزرگسال/ تجربه و تجربه، قهرمان و کودک، قهرمان‌های درون‌داستانی، قهرمان‌های درون‌داستانی و برون‌داستانی، راوی‌ها، آفرینش‌گران/ نویسنده و مخاطب، راوی و مخاطب)؛ برهم‌کنش جنسیتی (دختر و پسر، زن و مرد)؛ برهم‌کنش روشنی و ابهام (نوشته‌خوانی و نانوشته‌خوانی)؛ برهم‌کنش نمایی (بزرگ‌نمایی و واقع‌نمایی)؛ برهم‌کنش هم‌گنی و ناهم‌گنی (تضادها، همانندی‌ها، تضادها و همانندی‌ها)؛ برهم‌کنش عنصرهای روایت‌گر چونان پیرنگ، زاویه‌دید، شخصیت، زمان و مکان، زبان و لحن، ...؛ برهم‌کنش برچسب‌ها؛ برهم‌کنش آزادی و بندگی. الگوی برهم‌کنش واقعیت - خیال - واقعیت در پیوند با برهم‌کنش خانه - دور از خانه - خانه در کتاب‌های داستانی‌تصویری خارجی، سیری منطقی را همراه با دگرگونی لذت‌بخش می‌پیماید؛ ولی این سیر در کتاب‌های داستانی‌تصویری ایرانی، در نهایت به خیال می‌انجامد و دگرگونی لازم را نه در شخصیت کودک کتاب و نه در خواننده ایجاد نمی‌کند. به نظر می‌رسد در برهم‌کنش کلیدی خیال و واقعیت، کتاب‌های خارجی نسبت به کتاب‌های ایرانی، در ارائه افق‌های دگرگون‌ساز، نقشی کارا تر ایفا کرده، در خوانشی بازی‌گوشانه، لذت‌بخش‌ترند.

واژگان کلیدی: بینامتنیت، تمرکززدایی، توانمندسازی، برهم‌کنش، ادبیات کودک و نوجوان، کتاب‌های داستانی‌تصویری